

Breda

Molengracht

Archeologische Begeleiding van Deelgebied 3 en 4

Lina de Jonge MA

Erfgoedrapport Breda 181
ISSN: 2210-9552

COLOFON

Titel: Molengracht

Erfgoedrapport Breda 181

Auteur: L. de Jonge MA

Kaarten: L. de Jonge MA

Eindredactie en autorisatie: drs. F.J.C. Peters

Veldwerk en uitwerking: drs. J.H. Nollen, L. de Jonge MA, E. de Nes MA, J. Harmanus, A. Peemen

Senior archeoloog: L. de Jonge MA

ISSN: 2210-9552

© Gemeente Breda, 2016

Directie Ontwikkeling

Afdeling Ruimte

Postbus 90156

4800 RH Breda

Inhoud

1	Inleiding	4
2	Ligging en aard van het terrein.....	5
3	Landschappelijke gegevens en historische context.....	6
4	Archeologische achtergronden.....	8
5	Doelstelling	9
6	Werkwijze en resultaten	12
7	Conclusie en aanbeveling	15
8	Literatuur.....	18

Bijlage 1. Sporenlijst

Bijlage 2. Vondstenlijst

Bijlage 3. Aardewerkdeterminatielijst

Bijlage 4. Glasdeterminatielijst

1 Inleiding

In opdracht van de Gemeente Breda en het Amphia Ziekenhuis Breda heeft de Afdeling Ruimte van de gemeente Breda in mei en juni 2016 een Archeologische Begeleiding (AB) uitgevoerd bij het Amphia Ziekenhuis aan de Molengracht te Breda. Aanleiding voor het onderzoek zijn infrastructurele werkzaamheden in het kader van de uitbreiding van het ziekenhuis, waarbij bodemversturende werkzaamheden zullen plaatsvinden. Deze graafwerkzaamheden zullen dieper gaan dan 30 centimeter onder het maaiveld en kunnen eventuele archeologische resten verstoren dan wel vernietigen.

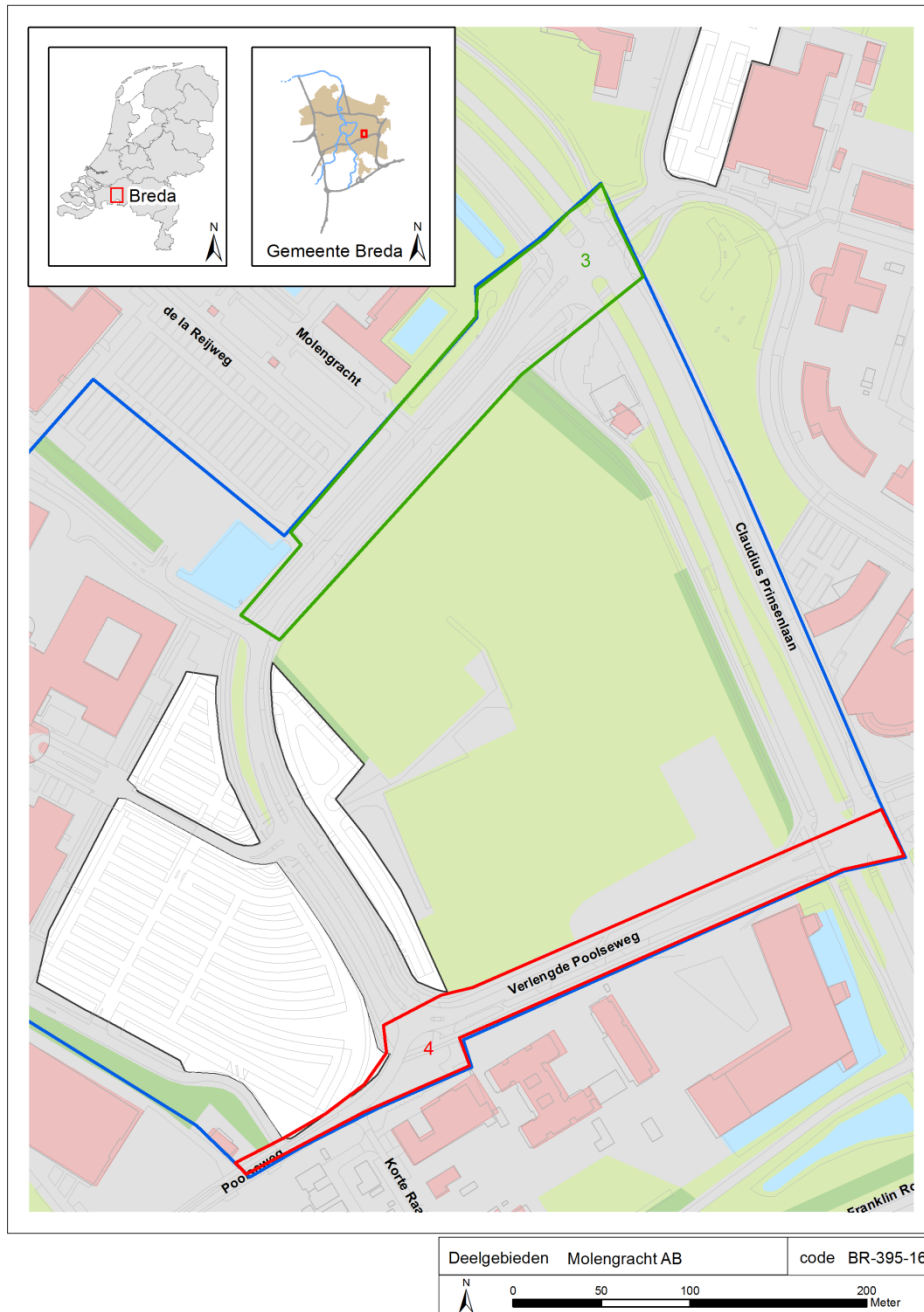
Het doel van de AB is op een snelle en betrouwbare wijze inzicht te verschaffen in de aanwezigheid van archeologische resten in het plangebied. Daarbij dient voldoende inzicht te worden gegeven in de inhoudelijke en fysieke kwaliteit van de mogelijk aanwezige bewoningssporen op de betreffende locatie (aard, ouderdom, omvang, gaafheid, conservering) teneinde tot een waardestelling te kunnen komen. Het onderzoek is uitgevoerd conform de richtlijnen van het Programma van Eisen (PvE) nummer 2016-07, opgesteld door dr. M.L. Craane en drs. F.J.C. Peters, senior KNA-archeoloog van de Afdeling Ruimte, directie Ontwikkeling, van de gemeente Breda.

Administratieve gegevens

Provincie	Noord-Brabant
Gemeente	Breda
Plaats	Breda
Toponiem	Molengracht
Objectcode	BR-395-16
Hoekcoördinaten RD	113.874 / 399.730 114.159 / 399.577 114.449 / 399.687 113.726 / 399.431 114.248 / 399.126 114.624 / 399.310 114.660 / 399.120 114.694 / 399.129 114.797 / 398.850 114.838 / 398.877
Kaartblad	50 B
Onderzoeksmeldingsnr.	3998878100
Opdrachtgever	Amphia Ziekenhuis
Bevoegd gezag	Gemeente Breda
Uitvoerder	Gemeente Breda, Afdeling Ruimte
Senior archeoloog	L. de Jonge MA
Veldarcheoloog	drs. J.H. Nollen, E. de Nes MA
Veldtechnicus	John Harmanus

2 Ligging en aard van het terrein

Het onderzoeksgebied is gelegen ten zuidoosten van het centrum van Breda. De Archeologische Begeleiding heeft plaatsgevonden binnen een zone verdeeld in deelgebieden. De huidige rapportage betreft de AB binnen deelgebied 3 (Molengracht) en deelgebied 4 ((Verlengde) Poolseweg). De werkzaamheden ten westen van de Claudius Prinsenlaan op het voormalige JEKA terrein zijn tevens archeologisch begeleid. De deelgebieden betreffen groenstroken, zones met bestrating, en braakliggende terreinen.

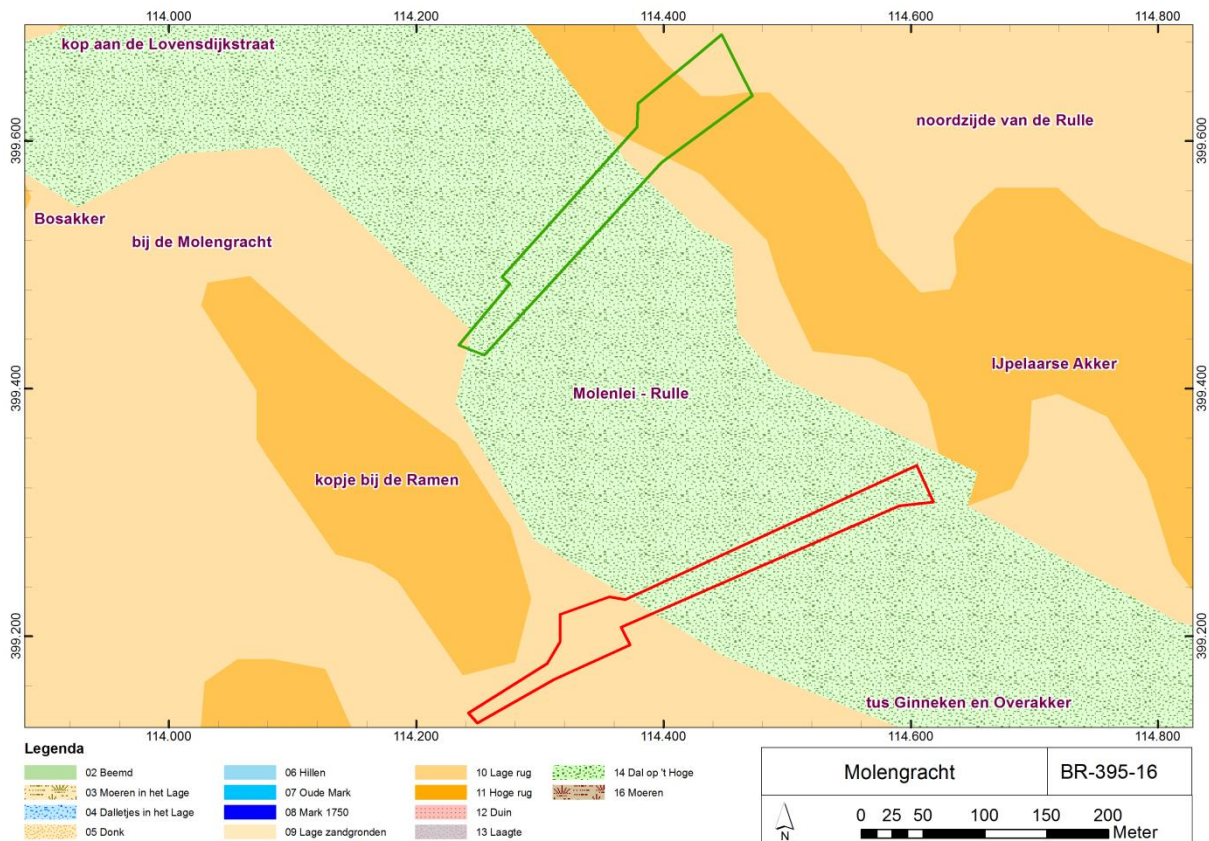

Afbeelding 1. Een deel van het gehele onderzoeksgebied (blauw kader) op de huidige topografie met de twee deelgebieden in groen (3) en rood (4).

3 Landschappelijke gegevens en historische context

Op de geomorfologische, bodem- en grondwatertrappenkaart in Archis3 is het onderzoeksgebied niet gekarteerd, omdat het gelegen is binnen de bebouwde kom van de Gemeente Breda.

Leenders (2006) heeft het fysisch landschap van het onderzoeksgebied wel gekarteerd. Het gebied is gesitueerd in het beekdal van de Molenlei-Rulle en de dekzandruggen ten westen en ten oosten daarvan; de hoge dekzandrug 'Kopje bij de Ramen' en de 'Ijpelaarse Akker'. De directe omgeving van het gebied is wel gekarteerd, hier is sprake van bekeergrond met een grondwatertrap III met een gemiddeld hoogste grondwaterstand van < 40 cm onder maaiveld en een gemiddeld laagste grondwaterstand tussen 80 en 120 cm onder maaiveld.

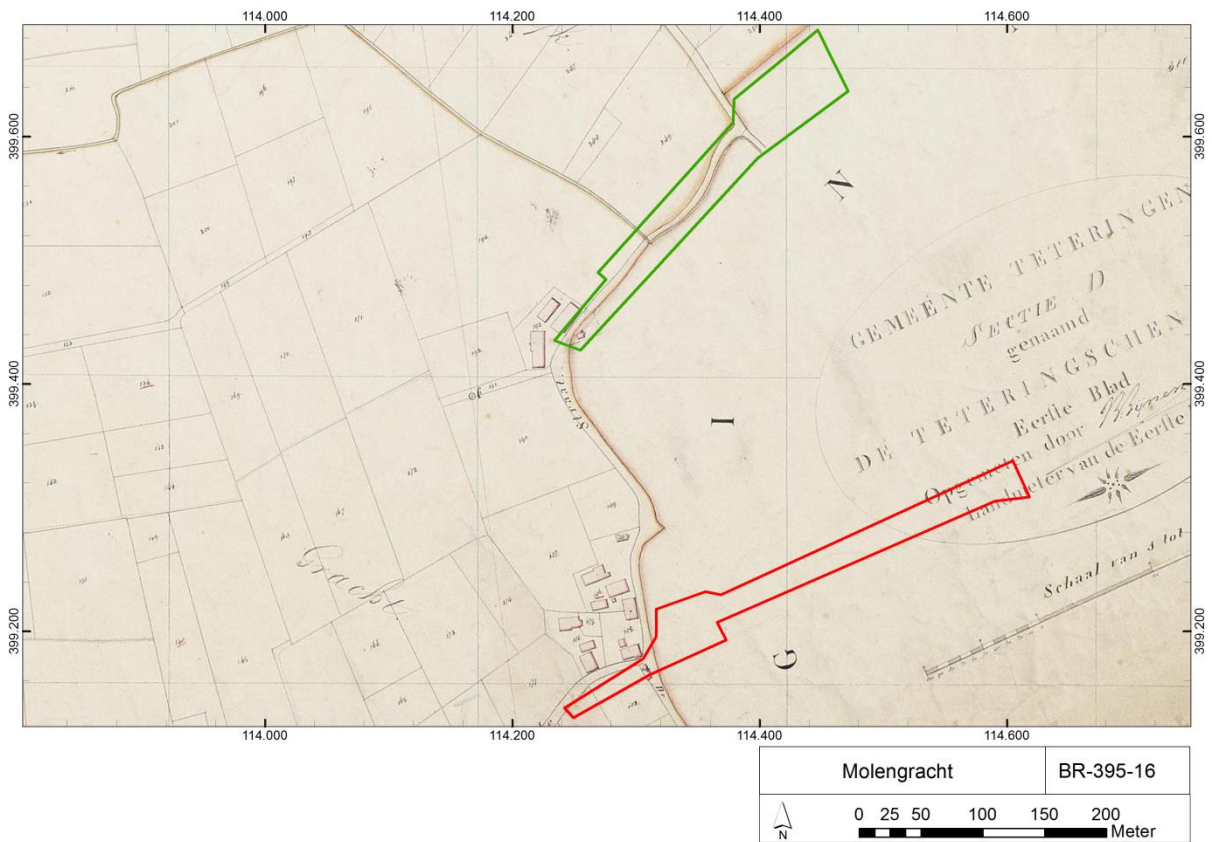
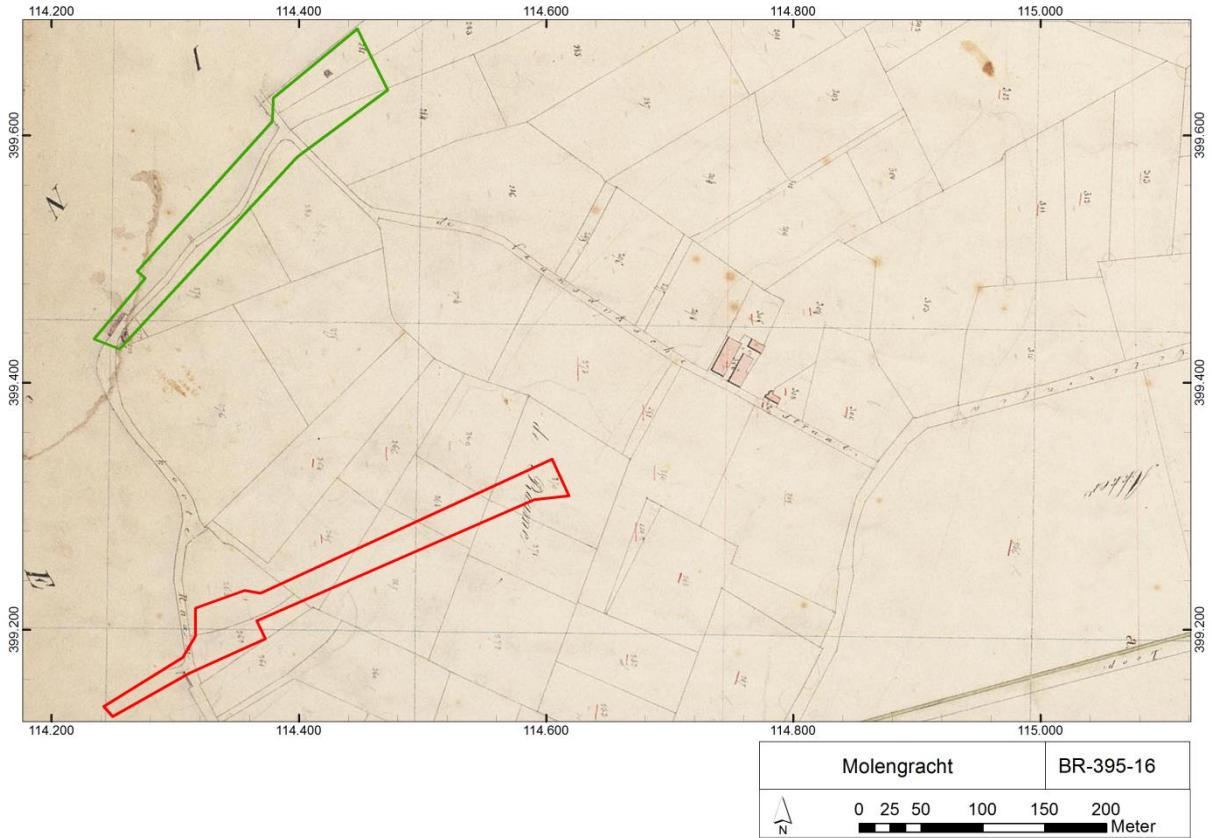
Afbeelding 2. Het fysisch landschap volgens Leenders (2006) met de deelgebieden in groen (3) en rood (4).

Delen van het gebied zijn gelegen binnen de oude akkercomplexen 'Akkers in en bij de Bredase Akker' en de 'Ijpelaarse Akker'.

Het westelijke deel van de deelgebieden is gelegen ter hoogte van de huizengroep 'Blauwe Kei'. Deze huizengroep betreft boerderijen te midden van akkers op hogere kopjes in het landschap. Op de kadastrale minuut uit 1824 zijn enkele van deze boerderijen nog aanwezig in het westelijke deel van de deelgebieden langs de voormalige Molengrachtstraat, nu de Molengracht.

Op de huidige hoek van de Molengracht met de Hogeschoollaan is in 1861 een boerderij gebouwd, die in 1945 in het bezit was van de familie De Jongh. In de nacht van 21 op 22 januari 1945 is deze boerderij bij vergissing gebombardeerd met een V1 raket, die bedoeld was voor de Antwerpse Haven. Sinds de Tweede Wereldoorlog is het gebied grotendeels onbebouwd gebleven totdat begin jaren '90 het Amphia Ziekenhuis is gebouwd

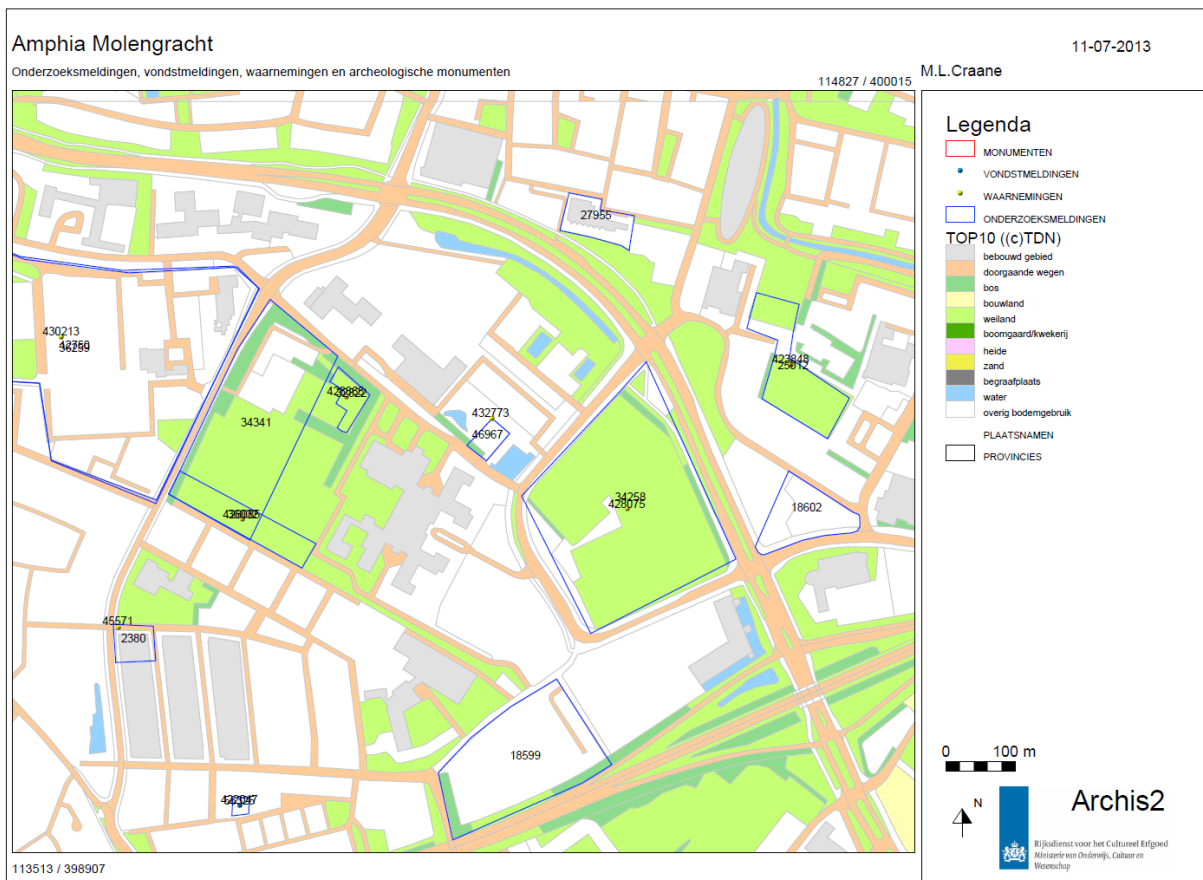
Archeologische Begeleiding (AB) Molengracht

Afbeelding 3. De deelgebieden in groen (3) en rood (4) op een uitsnede van de kadastrale kaart van 1824, boven het oostelijke deel en onder het westelijke deel.

4 Archeologische achtergronden

Binnen het onderzoeksgebied zijn een vijftal archeologische onderzoeken uitgevoerd volgens Archis3. In 2011 is op het parkeerterrein van de huisartsenpost en de eerste hulp een inventariserend veldonderzoek door middel van proefsleuven uitgevoerd (onderzoeksmelding 46967, BR-302-11, waarneming 432773). Hierbij zijn karrensporen uit de nieuwe tijd aangetroffen. Bij het inventariserend veldonderzoek door middel van proefsleuven uitgevoerd op het plangebied 'Amphia Herzogstraat' (360332, BR-234-09, waarneming 428085) zijn twee greppels aangetroffen. Omdat niet het gehele plangebied representatief door middel van proefsleuven kon worden onderzocht is alleen de locatie van de gegraven proefsleuf vrijgegeven middels een selectiebesluit voor wat betreft archeologie.¹ Bij het archeologisch onderzoek binnen het plangebied 'Hogeschoolaan-Verbeeteninstituut' (32822, BR-213-08, waarneming 428865) zijn sporen uit de nieuwe tijd aangetroffen. Het bureauonderzoek (34341, BR-234-08) dat in 2009 door Bilan is uitgevoerd voor het westelijk gedeelte van dit plangebied bevestigd de hoge en middelhoge verwachting dat dit gedeelte van het onderzoeksgebied heeft gekregen. Bij het inventariserend veldonderzoek door middel van proefsleuven, dat is uitgevoerd op de voormalige sportvelden van JEKA (onderzoeksmelding 34258, BR-222-09, waarneming 428075), zijn voornamelijk vondsten uit de nieuwe tijd aangetroffen. Ten westen van het plangebied zijn een bureauonderzoek, inventariserend veldonderzoek door middel van proefsleuven en begeleiding uitgevoerd op het terrein van de Trip van Zoutlandtkazerne (onderzoeksmelding 36259, BR-282-09 en onderzoeksmelding 42750, BR-282-10). Ten zuiden van het onderzoeksgebied zijn bij een inventariserend veldonderzoek door middel van proefsleuven sporen en vondsten uit de nieuwe tijd aangetroffen (onderzoeksmelding 2380, BR-141-01, waarneming 45571). Bij een proefsleuvenonderzoek (56325, BR-350-13) dat is uitgevoerd op circa 350 meter ten zuidwesten van het plangebied aan de Poolseweg 126 zijn restanten van een zeventiende-eeuwse kade aangetroffen. In 2006 zijn bij een onderzoek (18599, BR-127-06) op de hoek van de Poolseweg en de Blauwe Keiweg een aantal sporen uit de nieuwe tijd aangetroffen en enkele laat middeleeuwse vondsten.

Afbeelding 4. Onderzoeksmeldingen, Vondstmeldingen, Waarnemingen en Archeologische Monumenten uit Archis (<https://archis.cultureelerfgoed.nl>).

¹ Craane en Peters 2011.

5 Doelstelling

Archeologisch onderzoek in West-Brabant is tot voor kort vrijwel uitsluitend gericht geweest op de ontwikkeling van de laatmiddeleeuwse stadskernen. Onderzoek naar de plattelandsbewoning uit het verleden is pas sinds 1995 van de grond gekomen. Ten westen van Breda is sinds 1998 archeologisch onderzoek uitgevoerd waarbij de bewoning in relatie tot het landschap centraal staat. Er wordt gekeken naar nederzettingdynamiek en het ontstaan van het cultuurlandschap.

In de omgeving van Breda kunnen archeologische sporen en vondsten worden aangetroffen uit het paleolithicum tot en met het neolithicum, maar deze worden niet op grote schaal aangetroffen. Archeologisch onderzoek in de nabije omgeving heeft uitgewezen dat het dekzandlandschap van Breda-West vanaf de bronstijd (circa 2000 v.Chr.) vrij intensief bewoond is geweest. Hierbij is tevens een nieuw beeld ontstaan van de bewoning in de ijzertijd (500 v. Chr. tot begin van de jaartelling), Romeinse tijd (begin van de jaartelling tot circa 400 na Chr.) en vroege middeleeuwen (450-1050 na Chr.). Achterliggend doel van het onderzoek is het zo compleet mogelijk onderzoeken van enkele dekzandruggen in het landschap waardoor een duidelijk beeld gevormd kan worden van de bewoningsgeschiedenis, de ontwikkeling van de bewoning in de regio en het gebruik van de ruimte in al zijn aspecten op deze landschappelijke eenheden.

In de late middeleeuwen en nieuwe tijd neemt de hoeveelheid activiteiten – en de archeologische overblijfselen daarvan – toe. Voor de gemeente Breda zijn naast de sporen uit de bronstijd tot en met de vroege middeleeuwen ook de sporen uit de late middeleeuwen (de periode van stadsontwikkeling), de sporen verbonden aan de Nassaus en de sporen uit de Spaanse tijd van groot belang.

Het landschap waarin de mensen gedurende de bewoningsperiode woonden is op diverse wijzen ingericht en gebruikt. De nalatenschap van deze inrichting en het gebruik daarvan geeft ons weer de mogelijkheid inzicht te krijgen in het leef- en denkpatroon van de bewoners gedurende de late prehistorie en de middeleeuwen. De vraagstellingen bij dit thema beslaan een breed geheel, van nederzetting tot begravingen. Het doel is een beeld te creëren van het leven in de regio Breda. De aandacht bij het onderzoek naar het natuurlijke landschap is met name gericht op de niet door de mens beïnvloede omgeving c.q. die aspecten van de natuur die uiteindelijk het menselijk handelen hebben beïnvloed. Bij dit onderzoeksthema staat de ontstaanswijze van het gebied centraal. Er kan namelijk naast de landschappelijke ligging van de vindplaatsen ook een beeld verkregen worden van de ruimere regio.

Het archeologisch onderzoek betreft een Archeologisch Begeleiding ter plaatse van de voorgenomen zone met bodemingrepen. Bij het onderzoek zijn de volgende gebiedsspecifieke onderzoeksvragen leidend:

- Zijn er sporen van de huizengroepen Blauwe Kei en Lovensdijk aanwezig?
- Zijn er sporen van de bebouwing die aanwezig is op de kadastrale minuut uit 1824 aanwezig?
- Zijn er sporen van de Molengrachtstraat en de Lovensdijkstraat aanwezig?
- Hoe is de bodemopbouw in het gebied (tevens eventueel door middel van boringen in kaart te brengen)?
- Zijn er sporen uit het paleolithicum of mesolithicum aanwezig?
- Zijn er sporen uit het neolithicum, de bronstijd, ijzertijd of Romeinse tijd aanwezig?
- Zijn er sporen van ontginning aanwezig?
- Is er sprake van een esdek en wat is de ontwikkeling en datering hiervan?
- Zijn er sporen die wijzen op middeleeuwse oorsprong van de bewoning?
- Zijn er sporen van oudere infrastructuur aanwezig?
- Is er bebouwing aanwezig?
- Zijn er aanwijzingen voor activiteiten uit de Spaanse tijd? Zijn er sporen van een legerkamp, of omwalling?
- Zijn er nog andere (bewonings)sporen?
- Wat is de aard, omvang (begrenzing vaststellen), datering, context, gaafheid, kwaliteit van de aangetroffen sporen?
- Wat is de waarde van de aangetroffen sporen?
-

Naast deze specifieke onderzoeksvragen dient aandacht te worden besteed aan onderstaande onderzoeksthema's en vraagstellingen die vanuit het totale archeologisch onderzoek in Breda-West zijn vertaald.

Landschap

- Hoe zag de paleogeografie er uit? Wat is de geomorfologische achtergrond van het huidige landschap? Wat is de hydrologische ontwikkeling in het gebied?
- Welke ontwikkelingen van het landschap en het milieu vonden gedurende deze periode plaats en welke invloeden hadden deze op het leefmilieu van de mens?

Bodem

- Tot op heden bestaat nog geen compleet beeld van de bodemopbouw in het centrum van Breda. Dit is onder andere het gevolg van het feit dat in de loop van de late middeleeuwen de mens op grote schaal het natuurlijk landschap heeft aangepast door middel van ophogingen. Enerzijds lijkt het landschap een belangrijke rol gespeeld te hebben bij het uitkiezen van de oudste nederzettingkern van Breda, anderzijds heeft men aan het eind van de 13^e eeuw en het begin van de 14^e eeuw op grote schaal de natuurlijke loop van de Mark teruggedrongen ten behoeve van uitbreiding en verdichting van de middeleeuwse kern. Ook bij de aanleg van de stadsverdediging lijkt het reliëf en landschap een belangrijke rol gespeeld te hebben. Informatie over de exacte wisselwerking tussen het natuurlijk landschap en de ontwikkeling en inrichting ligt op veel plaatsen in het bodemarchief opgeslagen.
- Archeologisch onderzoek naar het gebruik en de functie van beekdalen in het verleden heeft tot nu toe op kleine schaal plaats gevonden. Om beter inzicht te verkrijgen in de relatie en interactie tussen mens en beekdalen is het van belang de bodemopbouw en processen van bodemvorming in beekdalen beter in kaart te brengen.
- De hoger gelegen dekzandruggen zijn van oudsher geliefde plaatsen voor de mens om zich te vestigen. De ontwikkeling van cultuurlagen en esdekken is een belangrijk onderdeel van het archeologisch onderzoek. Op basis van deze ontwikkelingen kan een beter inzicht worden verkregen in het gebruik, de functie en betekenis van het landschap voor de mens.
- In Breda komen niet alleen pleistocene zandgronden voor die worden aangeduid als het Hoge, in het noordelijke deel van Breda komen holocene afzettingen voor, het Lage. In dit deel van Breda komen moeren (veengebieden), dalletjes, dijken, beemden en donken voor. Vooral de beemden zijn een kenmerkend onderdeel van het Lage en werden als grasland werden in het verleden extensief gebruikt als hooilanden en voor het weiden van vee. De functie van en de relatie tussen het Lage en de mens is nog niet intensief onderzocht.

Flora/fauna

- Wat was de aard van de begroeiing van het landschap gedurende de periode late prehistorie tot en met de middeleeuwen en welke invloeden had deze op de leefwijze van de mens?
- Welke wilde dieren kwamen in de vrije natuur in de omgeving van de nederzetting en de nederzetting zelf voor, zowel op het land als in het water en welke invloed hadden deze op de leefwijze van de mens?
- Welke gedomesticeerde dieren kwamen in de omgeving van de nederzetting en in de nederzetting zelf voor, zowel op het land als in het water en welke invloed hadden deze op de leefwijze van de mens?
- Het verkrijgen van informatie over de lange termijnontwikkeling van de vegetatie in de regio; de verhouding tussen de gebruikte en niet-gebruikte ruimte; de agrarische economie; de voedsel economie; het gebruik van ruimte in huizen en op erven.

Bewoning / Nederzetting

- Zijn er nederzettingssporen op het terrein aanwezig en welke datering hebben zij? Geef, indien mogelijk, een fasering binnen de nederzetting.
- Hoe is de bewoning gestructureerd – losse erven of geconcentreerde bewoning? Is het mogelijk complete erven op dit terrein uit enige periode te onderzoeken?
- Wat is de verklaring voor de locatiekeuze ten opzichte van het 'natuurlijke' landschap en indien mogelijk het cultuurlandschap?
- Welke relatie is er te leggen tussen eventueel in tijd opvolgende elementen in het landschap (bv nederzettingssporen en begravingen uit uiteenlopende perioden)?
- Is er een koppeling mogelijk tussen de archeologische en de historische gegevens en archieven en welke relevantie of betekenis heeft dit?

Verkaveling

- Zijn er sporen van verkaveling in het terrein, en zo ja wat is de aard en de wijze van aanleg van de verkaveling (sloten, greppels, afrastering, etc.)?
- Wat is de vorm van de verkaveling en omvang van de omgrensde percelen, zowel binnen als buiten een eventuele nederzetting?
- Welke relatie is er te leggen tussen de perceelgrenzen en de vroegste kadasterkaarten?
- Waarvoor zijn de kavels gebruikt?

Infrastructuur

- Komen er in het gebied sporen van paden, wegen en voorden voor en welke relatie hebben deze tot het onderzoeksgebied?
- Komen er in het gebied waterbeheerstructuren voor zoals dijken, gemalen, stuwen en (afwatering)sloten en welke relatie hebben deze tot het onderzoeksgebied?
- Wat is de relatie tussen de gebouwen en de diverse elementen van de infrastructuur?
- Wat is de relatie tussen de vormen van infrastructuur en de historische gegevens over paden en wegen?

Vestingbouw

- Zijn in het onderzoeksgebied sporen van vestingbouw of linies (onverstoord) aanwezig?
- Welke fasen uit de vestingbouw zijn op het terrein aanwezig?
- Zijn de sporen van vestingbouw te koppelen aan de vestingkaarten (uitgave gemeente Breda 2008)?

Complextype/Ensemble

- Hoe kan de locatie beschreven worden in termen van ensembles van sporentypen en -clusters? Het gaat erom ensembles te typeren opgebouwd vanuit de meest enkelvoudige vorm tot de meest samengestelde vorm. Deze getypeerde (representatieve of juist uitzonderlijke) ensembles hebben de functie van bouwsteen in de beschrijving van de aard van het gehele complextype.
- Het verkrijgen van inzicht in de lange termijnontwikkeling van de bewoning in de regio en daaraan gerelateerd het gebruik van de ruimte.
- Inzicht krijgen in de begrenzing en het karakter van de bewoningssporen; inzicht krijgen in de ruimtelijke en chronologische relatie tussen bewoningssporen uit verschillende perioden; vraagstukken omtrent continuïteit en discontinuïteit in bewoning beantwoorden; inzicht krijgen in de functie en het gebruik van zones in het landschap, bijvoorbeeld de situering van "site" en "off-site", nederzetting en grafvelden, dekzandrug en beekdal.

Op basis van het archeologisch onderzoek dient uitspraak te worden gedaan over de eventuele aanwezigheid van archeologische relicten in het plangebied. Daarbij dient voldoende inzicht te worden gegeven in de inhoudelijke en fysieke kwaliteit van de mogelijk aanwezige bewoningssporen op de betreffende locatie (aard, ouderdom, omvang, gaafheid, conservering) teneinde tot een waardestelling te kunnen komen, op basis waarvan vervolgens een selectieadvies opgesteld wordt. In dit advies kunnen maatregelen voor vervolgonderzoek en eventueel behoud worden opgenomen. Het definitieve selectiebesluit is voorbehouden aan het bevoegd gezag, de afdeling Ruimte van de gemeente Breda.

6 Werkzaamheden en resultaten

De Archeologische Begeleiding heeft plaatsgevonden gedurende de infrastructuurle werkzaamheden in mei en juni 2016. De Afdeling Ruimte van de gemeente Breda werd op de hoogte gesteld van de planning van de werkzaamheden door de uitvoerder, en zijn regelmatig zelf ter plaatse geweest om de voortgang van de werkzaamheden in de gaten te houden. Wanneer nieuwe delen van het onderzoeksgebied werden ontgraven zijn deze werkzaamheden archeologische begeleid. De ontgraven delen zijn gefotografeerd, er zijn profielopnames gemaakt, sporen zijn gedocumenteerd, en vondsten zijn verzameld. Tijdens het onderzoek is gewerkt conform het Programma van Eisen (2016-07) en de KNA 3.3.

Afbeelding 5. Documentatie van het bodemprofiel tijdens werkzaamheden aan de Verlengde Poolseweg, met rechts profiel 2.

6.1 Resultaten

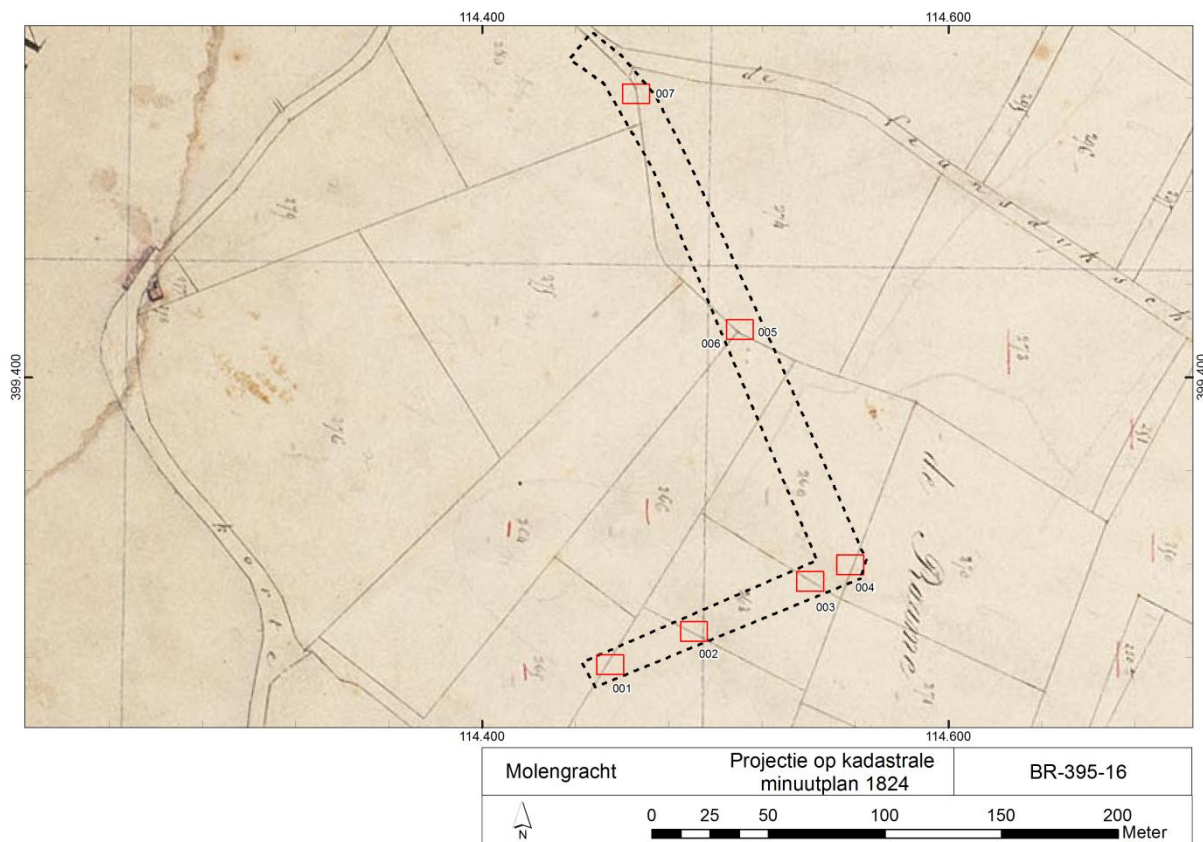
Bodemopbouw

In de sleuven (put 1) ten zuiden van de (Verlengde) Poolseweg zijn drie profielen gedocumenteerd om de bodem in kaart te brengen (afb.8). In het meest westelijke profiel is de bodem verstoord door recente vergravingen. Het wit lichtgrijze, matig siltige dekzand bevindt zich hier op een niveau van 2,44 m + NAP, dat is 84 centimeter onder het maaiveld. In de twee oostelijker gelegen profielen was de bodemopbouw nog intact en werd het dekzand afgedekt door een esdek. In profiel 2 ligt het dekzand op 2,24 m + NAP, afgedekt door een donkerbruin grijs matig siltig zandpakket (S 990 esdek) van 24 centimeter, met daarboven een bouwvoor (S 999) van 70 centimeter dik. In profiel 3 ligt het dekzand op een iets dieper niveau, 2,08 m + NAP, afgedekt door een esdek en bouwvoor, één meter onder het maaiveld. Richting het oosten daalt het dekzandniveau richting het beekdal van de Molenlei – Rulle.

Perceleringsgreppels

Naast de lagen in de bodemprofielen, zijn er tijdens de Archeologische Begeleiding nog zeven spoornummers uitgedeeld aan zeven greppels. Deze greppels zijn waargenomen in een ontgraven zone (put 2) ten noorden van de Verlengde Poolseweg en ten westen van de Claudius Prinsenlaan. Hier is de bodem langs de weg en de bestaande sloot over een brede strook verdiept ten behoeve van de verlenging en verbreding van de bestaande sloot. In de profielen en het vlak van deze zone zijn de sporen van zeven greppels waargenomen, die onderdeel uit hebben gemaakt van de verkaveling van het gebied, zoals dit is weergegeven op de kadastrale kaart van 1824 (afb. 6). Een groot

deel van deze greppels is reeds uitgebreid gedocumenteerd tijdens het archeologisch onderzoek op het voormalige JEKA terrein in 2009 (BR-222-09).² Tijdens de AB is daarom alleen de locatie van de greppels ingeschetst en gefotografeerd.

Afbeelding 6. Ligging van de waargenomen greppels (rode kaders met bijbehorend spoornummer) op de kadastrale minuut van 1824.

² Nollen en De Jonge 2010.

Vondsten

Ter hoogte van de overgang van de Poolseweg naar de Verlengde Poolseweg zijn vondsten verzameld, die tijdens de aanleg van het wegcunet zijn aangetroffen. Er is één vondstnummer uitgedeeld aan veertien fragmenten keramiek en glas.

Het keramiek omvat fragmenten roodbakkend aardwerk, Europees porselein, Industrieel wit, en steengoed. Er zijn bijvoorbeeld fragmenten van een spreeuwenpot, een eierdop, een terrine en een grape verzameld. Het glas omvat fragmenten van flessen, een pot, en een parfumfles.

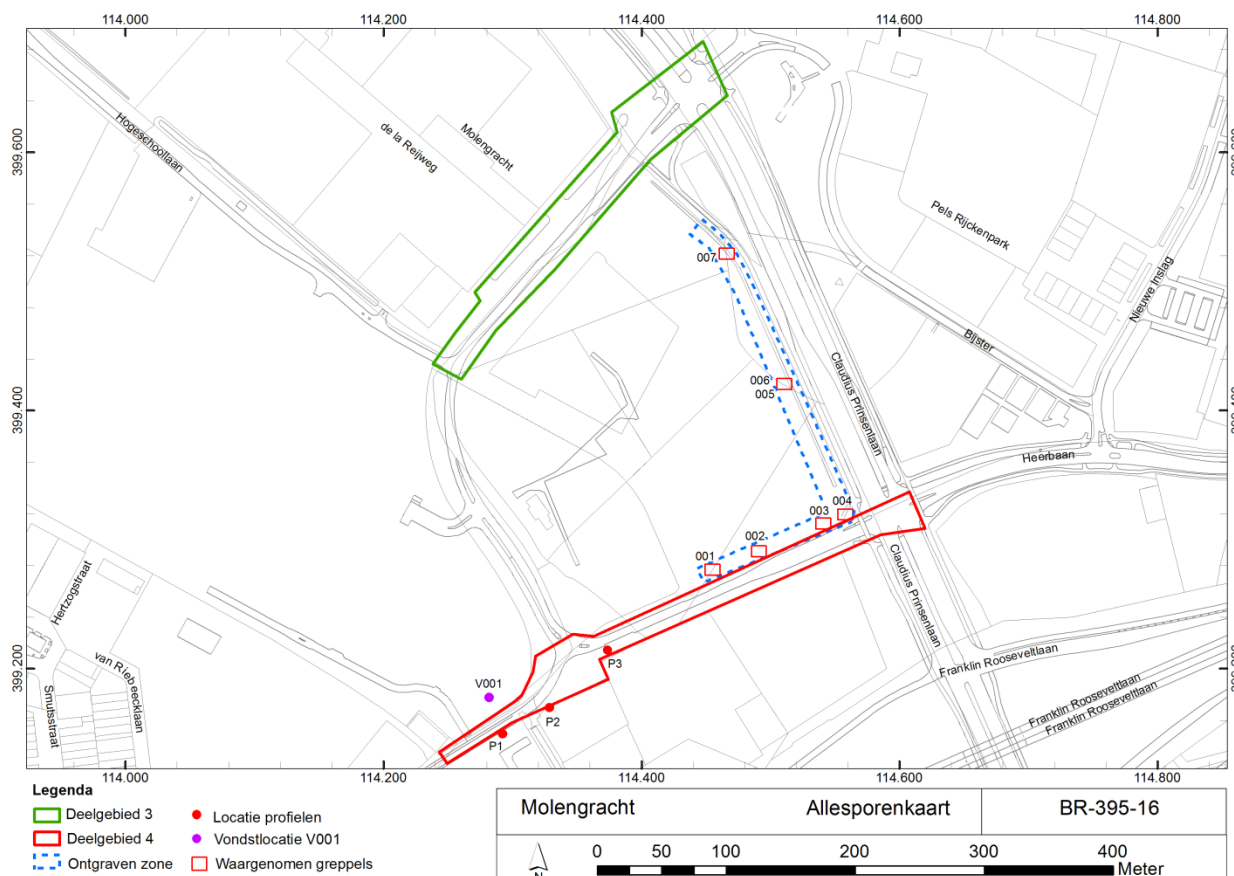
Alle vondsten dateren uit de 19de - 20ste eeuw, en zijn vermoedelijk afkomstig van de huizengroep Blauwe Kei. Op de kadastrale minuut van 1824 staat ter hoogte van de vondstlocatie een cluster boerderijen, die nog tot in de 20ste eeuw hier hebben gestaan.

Afbeelding 7. Parfumfles (GL1448).

7 Conclusie en aanbeveling

In mei en juni 2016 heeft de Afdeling Ruimte van de gemeente Breda een Archeologische Begeleiding uitgevoerd tijdens infrastructurele werkzaamheden langs de Molengracht, (Verlengde) Poolseweg, en Claudius Prinsenlaan. Hierbij zijn profielen gedocumenteerd, vondsten verzameld en sporen gedocumenteerd. Het archeologisch onderzoek heeft sporen en vondsten opgeleverd daterend uit de nieuwe tijd (1500 tot heden). In de deelgebieden 3 en 4 zelf (zie afb. 8) zijn geen sporen of vondsten aangetroffen, maar in zones daarbuiten zijn greppels waargenomen en is vondstmateriaal uit de 19de – 20ste eeuw verzameld. De greppels maken onderdeel uit van de verkaveling, zoals deze staat weergegeven op het kadastrale minuut van 1824. De verzamelde vondsten kunnen in verband worden gebracht met de huizengroep Blauwe Kei, tevens weergegeven op het kadastrale minuut van 1824. Ter hoogte van de vondstlocatie hebben tot in de jaren '60 van de 20ste eeuw boerderijen gestaan.

Afbeelding 8. Allesporenkaart van de Archeologische Begeleiding in deelgebieden 3 en 4.

7.1 Beantwoording van de onderzoeksvragen

In deze paragraaf worden de gebiedsspecifieke onderzoeksvragen uit hoofdstuk 5 beantwoord. De aanwezige archeologische sporen en vondsten hebben niet genoeg informatie opgeleverd om de vragen behorend bij de algemene onderzoeksthema's te beantwoorden.

- Zijn er sporen van de huizengroepen Blauwe Kei en Lovensdijk aanwezig?

Er zijn geen sporen aangetroffen van de huizengroep Blauwe Kei en Lovensdijk. Er zijn wel vondsten daterend in de 19de – 20ste eeuw verzameld, die vermoedelijk afkomstig zijn van de huizengroep Blauwe Kei.

- Zijn er sporen van de bebouwing die aanwezig is op de kadastrale minuut uit 1824 aanwezig?

Er zijn sporen van bebouwing aangetroffen.

- Zijn er sporen van de Molengrachtstraat en de Lovensdijkstraat aanwezig?

Er zijn geen sporen van deze straten aangetroffen.

- Hoe is de bodemopbouw in het gebied (tevens eventueel door middel van boringen in kaart te brengen)?

In het zuidwesten van deelgebied 4 zijn drie profielen gedocumenteerd. In het meest westelijke profiel is de bodem verstoord door recente vergravingen. In de twee oostelijker gelegen profielen was de bodemopbouw nog intact en werd het dekzand afgedekt door een esdek. Het onverstoord dekzand bevindt zich op een niveau tussen 2,08 en 2,24 m + NAP. Het dekzandniveau daalt richting het oosten, richting het beekdal van de Molenlei – Rulle.

- Zijn er sporen uit het paleolithicum of mesolithicum aanwezig?

Er zijn geen sporen uit deze periode aangetroffen.

- Zijn er sporen uit het neolithicum, de bronstijd, ijzertijd of Romeinse tijd aanwezig?

Er zijn geen sporen uit deze periode aangetroffen.

- Zijn er sporen van ontginning aanwezig?

Ten noorden van de Verlengde Poolseweg en ten westen van de Claudius Prinsenlaan zijn zeven greppels waargenomen, die onderdeel uitmaken van de verkaveling van het gebied. De greppels staan weergegeven op de kadaster kaart van 1824.

- Is er sprake van een esdek en wat is de ontwikkeling en datering hiervan?

In de twee oostelijke profielen langs de Verlengde Poolseweg wordt het dekzand afgedekt door een esdek. Er zijn geen vondsten in deze laag aangetroffen.

- Zijn er sporen die wijzen op middeleeuwse oorsprong van de bewoning?

Er zijn geen sporen uit deze periode aangetroffen.

- Zijn er sporen van oudere infrastructuur aanwezig?

Er zijn geen sporen van oudere infrastructuur aanwezig.

- Is er bebouwing aanwezig?

Er is geen bebouwing aangetroffen.

- Zijn er aanwijzingen voor activiteiten uit de Spaanse tijd? Zijn er sporen van een legerkamp, of omwalling?

Er zijn geen sporen uit deze periode aangetroffen.

- Zijn er nog andere (bewonings)sporen?

Er zijn geen andere sporen tijdens de Archeologische Begeleiding aangetroffen.

- Wat is de aard, omvang (begrenzing vaststellen), datering, context, gaafheid, kwaliteit van de aangetroffen sporen?

Er zijn greppels aangetroffen, die nog staan weergegeven op de kadastrale minuut van 1824, en er zijn vondsten uit de 19de – 20ste eeuw verzameld die afkomstig zijn van de huizengroep Blauwe Kei.

- Wat is de waarde van de aangetroffen sporen?

De sporen hebben weinig informatie opgeleverd over de bewoningsgeschiedenis van het plangebied en hebben daardoor een lage informatiewaarde.

7.2 Waardering en aanbeveling

De aangetroffen vindplaats in conform de criteria in de KNA 3.3 gewaardeerd (Tabel 1). De criteria schoonheid en herinneringswaarde zijn alleen van toepassing op archeologische vindplaatsen die nog zichtbaar zijn in het landschap. Hier is dat niet het geval daarom is de belevingswaarde niet van toepassing op het onderzochte terrein.

De criteria gaafheid en conservering krijgen een middelhoge score. De sporen en vondsten die zijn aangetroffen waren goed geconserveerd maar vooral vanwege de geringe ouderdom.

De criteria zeldzaamheid en informatiewaarde krijgen een lage score. De sporen hebben weinig informatie opgeleverd over de bewoningsgeschiedenis van het plangebied.

In september 2016 heeft de gemeente Breda een selectiebesluit genomen met betrekking tot de archeologie in Molengracht deelgebied 3 en 4. In dit besluit wordt geconcludeerd dat er geen behoudenswaardige archeologische vindplaats is aangetroffen en dat de deelgebieden worden vrijgegeven voor wat betreft archeologie.³

De directe omgeving van de deelgebieden kent een hoge en middelhoge archeologische verwachting en dient bij voorgenomen bodemingrepen archeologisch onderzocht te worden. Tot slot merken we op dat dit archeologisch onderzoek geen 100% garantie geeft dat er geen archeologische vindplaatsen aanwezig zijn. Wanneer er bij het ontgraven van het terrein toch nog archeologische sporen aan het licht komen, dienen deze volgens de Erfgoedwet 2016 zo spoedig mogelijk te worden gemeld bij de Afdeling Ruimte van de gemeente Breda.

Archeologische waarderingstabel Molengracht (AB deelgebied 3 en 4). Gemeente Breda.				
Waarden	Criteria	Scores		
		<i>Hoog</i>	<i>Midden</i>	<i>Laag</i>
Beleving	Schoonheid	nee		
	Herinneringswaarde	nee		
Fysieke kwaliteit	Gaafheid		2	
	Conservering		2	
Inhoudelijke kwaliteit	Zeldzaamheid			1
	Informatiewaarde			1
	Ensemblewaarde			1
	Representativiteit		n.v.t.	

Tabel 1. Archeologische waarderingstabel voor deelgebied 3 en 4 Molengracht.

³ Craane en Peters 2016.

8 Literatuur

Bles, B.J., R. Visschers, 1983. *Bodemkaart van Nederland schaal 1 : 50 000. Toelichting bij de herziene uitgave van blad 50 West Tilburg*, Stiboka, Wageningen.

Centraal College van Deskundigen (CCvD) Archeologie, 2013. *Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA) versie 3.3*.

Craane, M.L. & Peters, F.J.C., 2011. *Erfgoedbesluit 2011-02. Selectiebesluit Amphia Hertzogstraat*, Breda.

Craane, M.L. & Peters, F.J.C., 2016. *Erfgoedbesluit 2016-28. Selectiebesluit Molengracht deelgebied 3 en 4*, Breda.

Craane, M.L. & Peters, F.J.C., 2016. *Programma van Eisen Breda 2016-07. Amphia Molengracht herz*, Breda.

Leenders, K.A.H.W., 2006. *Cultuurhistorische landschapsinventarisatie gemeente Breda*, Breda.

Nollen, J.H. en L. de Jonge, 2010. *Breda Molengracht JEKA, Inventariserend veldonderzoek door middel van proefsleuven* (Erfgoedrapport Breda 16), Breda.

STIBOKA, 1964. *Toelichtingsboekje bij de Bodemkaart van Nederland, schaal 1:50.000. Kaartblad 50 West*, Stiboka Wageningen.

Websites

<https://archis.cultureelerfgoed.nl>

Bijlage 1. Sporenlijst

Put	Spoor	Spooraard	Opmerking
1	000	Losse vondst	
1	950	C-horizont	
1	951	C-horizont	
1	952	C-horizont	
1	953	C-horizont	
1	990	Esdek	
1	999	Bouwvoor	
2	001	Greppel	perceleringsgreppel, op kadaster 1824 en topo 1870
2	002	Greppel	perceleringsgreppel, op kadaster 1824 en topo 1870
2	003	Greppel	perceleringsgreppel, op kadaster 1824 en topo 1870
2	004	Greppel	perceleringsgreppel, op kadaster 1824 en topo 1870
2	005	Greppel	perceleringsgreppel, op kadaster 1824 en topo 1870
2	006	Greppel	perceleringsgreppel, op kadaster 1824 en topo 1870
2	007	Greppel	perceleringsgreppel, op kadaster 1824 en topo 1870

Bijlage 2. Vondstenlijst

Vondstnummer	Put	Vlak	Spoor	Cat.	Aantal	Gewicht	Object	Opmerking	Begin per	Eind per
BR-395-16.001CER	1	1	000	CER	7	1212.9				
BR-395-16.001GLS	1	1	000	GLS	7	1035				
BR-395-16.001GLS-GL1448	1	1	000	GLS	1	234	fles	parfumfles No 4711 Köln	NTB	NTC
BR-395-16.001GLS-GL1449	1	1	000	GLS	1	206	fles		NT	NT
BR-395-16.001GLS-GL1450	1	1	000	GLS	1	62	fles		NTC	NTC
BR-395-16.001GLS-GL1451	1	1	000	GLS	1	336		"jampot"	NTC	NTC

Bijlage 3. Aardewerkdeterminatielijst

Vondst	Put	Spoor	Vulling	Baksel	Per begin	Per eind	Aantal	Gewicht	Rand	Bodem	Opmerking
BR-395-16.001CER	1	000	1	Steengoed plus	NTC	NTC	1	468		1	archeologisch complete pot, horizontale worstoor met kobaltblauwe versiering, Westerwald
BR-395-16.001CER	1	000	1	Roodbakkend AW	NTA	NTB	2	280		2	1x fragment spreeuwenpot, 1x fragment standvoet grape met inwendig loodglazuur
BR-395-16.001CER	1	000	1	Porselein euro	NTC	NTC	2	58		2	1x archeologisch complete schotel met op de rand groene florale versiering, 1x fragment eierdop met verticale ribbels
BR-395-16.001CER	1	000	1	Industrieel	NTC	NTC	2	396	1	1	1x fragment bodem met kobalt blauwe lijn, 1x randfragment terrine met floraal gevormd oor

Bijlage 4. Glasdeterminatielijst (B. van Wermerskerken)

Vondst	Spoor	Vulling	Put	Periode	Glasnummer	Fles	Parfumfles	Opmerkingen
BR-395-16.001GLS	000	1	1	NT	GL1451			"Jampot" van helder zwaar kleurloos glas met schroefsluiting. Halsrand gegroefd. Op bodem de letters en cijfers: "C P 540".
BR-395-16.001GLS	000	1	1	NT	GL1450	1		Bruin flesje met schroefdraad bij halsopening. Op bodem de tekst "60". Inwendige verwerking, vooral op en bij bodem. Fabrieksmatig gevormd.
BR-395-16.001GLS	000	1	1	NT	GL1449	1		Rechthoekige fles met aanzet tot ronde hals. Deze ontbreekt. Inwendig zware lichtbruine verwerking, buitenzijde donkerbruine verwerking.
BR-395-16.001GLS	000	1	1	NT	GL1448		1	Rechthoekige, bijna vierkante, fles met afgeschuinde hoeken. Leesbare tekst "GLOCKENGASSE No 4711 KOLN Rn." Relatief lange ronde hals met ronde halsrand.
BR-395-16.001GLS	000	1	1	NT		2		Twee scherven van flessen, één van vierkante fles helder groen glas met cijfers "500", en één van ronde zwaar aangetaste fles.